

Från ruderatmark till ruderatpark

– Gestaltungsprinciper och utmaningar vid tillvaratagande av ruderatmark

From ruderal sites to ruderal parks - Design principles and challenges regarding exploitation of brownfield

Fredrik Blasberg och Ylva Dahlstedt

Självständigt arbete i landskapsarkitektur • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Landskapsarkitekturprogrammet, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Alnarp 2022

Ruderatmark till ruderatpark– gestaltungsprinciper och utmaningar vid tillvaratagande av ruderatmark

Ruderal sites to ruderal parks - Design principles and challenges regarding exploitation of brownfields

Fredrik Blasberg och Ylva Dahlstedt

Handledare: Lisa Norfall, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Anders Folkesson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: G2E
Kurstitel: Självständigt Arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod: EX0845
Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild:

Nyckelord: Ruderatmark, Ruderatpark, Brownfields, Spontaneous vegetation, Spontan vegetation,

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

I takt med ökad urbanisering och rådande förtättningsideal blir ruderatmarker ofta utpekade som platser lämpade för exploatering. Ruderatmarker är ytor som tidigare störs av mänsklig inverkan, ofta banvallar och gamla industriområden. Syftet med detta arbete är att bredda förståelsen över vad ruderatmarker är, vad de kan användas till samt vilken plats dem fyller i stadens ekosystem. Arbetet ämnar även att se över hur förvaltningen och olika skötselmetoder kan användas för att omvandla ruderatmark till ruderatpark.

Genom en litteraturstudie redogör arbetet för hur ruderatmarker kan gynna artrikedom i staden samt hur de kan fungera som kulturhistoriska element i den urbana strukturen. Ruderatmarker är platser vilka ofta åsamkar polariserande inställningar och används därför på olika sätt av olika grupper i samhället. För att få en inblick hur omvandlingen av dessa ytor kan utföras i praktiken presenteras även tre internationella exempel. För att placera detta i svensk kontext har en undersökning av svenska förvaltningssideal utförts som sedan har kompletterats med ett nedslag i en medelstor svensk kommun.

Arbetet visar att ruderatmarker har en potential att vara pusselbitar i stadens stadsväv. Det visar även att det finns en del svårigheter vid omgestaltning av ruderatmarker till ruderatparker i praktiken. Medborgarsamverkan, kommunikation och utbildning är viktiga byggstenar för att möjliggöra ruderatmarkens utveckling.

Nyckelord: Ruderat, Ruderatmark, Urban vegetation, Spontan vegetation, Förvaltning, Ödemark

Abstract

In the current age with urbanism, growing cities and densification, ruderal sites are often pointed to as possible for exploitation. Ruderal sites are places that have been disturbed by human intervention, often on railway embankments and old industrial sites. The purpose of this paper is to improve the understanding of what ruderal sites are, what they can be used for and their place in the urban ecosystem. The work also intends to review how the management and different management methods can be used to convert ruderal sites to ruderal parks.

Through a literature study, this paper describes how ruderal sites can benefit in species richness in the city and how they can function as cultural-historical elements in the urban structure. Ruderal sites are places which people have polarizing attitudes towards and are therefore used differently by different groups in society. To get an insight into how the conversion of these can be carried out in practice, three international examples are also presented. To then place this in a Swedish context, a study of the Swedish management ideals has been carried out, which then have been complemented with an example from a mid-sized municipality.

The paper indicates that ruderal sites have a potential to be a puzzle piece in the city's urban fabric. It also indicates that there are some difficulties when redeveloping these sites in practice. Community cooperation, communication and education are important building blocks for enabling the development of ruderal sites to ruderal parks.

Keywords: Ruderal, Brownfields, Spontaneous vegetation, Urban wilderness, Ruderal sites,

Förord

Stort tack till vår handledare Lisa Norfall som gett oss stöd under arbetets gång och hjälpt till att reda ut alla våra nystan av tankar. Tack till vår motläsare Wilma Stålhand för hjälpsamma kommentarer samt hela vår seminariegrupp för intressanta diskussioner. Vi vill även rikta ett stort tack till Torun Jorde som kommit med ovärderlig information som hjälpt arbetet framåt. Och tack alla andra som varit till stort stöd som inte kommit med i arbetet men som gett oss inspiration och väckt nya tankar och idéer.

Innehållsförteckning

Figurförteckning	10
Inledning	11
1.1. Bakgrund	11
1.2. Frågeställning	12
1.3. Målsättning	12
1.4. Syfte.....	12
1.5. Metod.....	13
2. Ruderatmarker i den växande staden	14
2.1. Vad är ruderatmark?.....	14
2.1.1. Historia.....	14
2.1.2. Diskussion av ruderat som begrepp	14
2.2. Vegetationen på ruderatmark.....	16
2.2.1. Biologisk mångfald och artdiversitet på ruderatmarker	17
2.2.2. Succession.....	18
2.2.3. Invasiva arter	19
2.3. Kontaminerad mark	19
2.4. Kulturhistoriska element på ruderatmark.....	20
2.5. Ruderatmark som fristad	21
2.6. Attityder till vild vegetation	22
2.7. Förtätning och markanvändningskonflikter.....	23
2.8. Internationella exempel på ruderatmarker som gjorts om till park	24
2.8.1. Naturpark Schöneberger Südgelände	25
2.8.2. Evergreen Brick Works Toronto och Don Valley Brick Works Park ...	27
2.8.3. Landschaftspark Duisburg Nord	29
3. Ruderatmark i förvaltning och planering	31
3.1. Övergripande bild av förvaltningen i Sverige.....	31
3.2. Skydd som kan appliceras på ruderatmark	33
3.3. Metoder att applicera på ruderatmarker vid omarbeting	33
3.4. Nedslag i en svensk kommunal kontext.....	36

4. Diskussion.....	38
4.1. Kulturhistoria.....	38
4.2. Attityder och kunskap	38
4.3. Metoder för att ändra attityder	39
4.4. Medborgarsamverkan.....	40
4.5. Vikten av ändamålsfokuserad planering av ruderatmark.....	40
4.6. Potentiella användningar av ruderatmarker	41
4.6.1. Metodreflektion	42
5. Slutsats.....	43
6. Källor.....	44

Figurförteckning

- Figur 1 Foto tagen av en ruderatmark i St Anne i England Foto: Gerald England
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vacant_land_-_geograph.org.uk_-_3149101.jpg16
- Figur 2 Skiss över olika successionsstadier från det tidiga örtstadiet till busk- och slystadie och slutligen det unga skogsstadiet18
- Figur 3 Tolkningsskiss som förtydligar Schadek et.al (2008) resultat kring kopplingen mellan vegetationens höjd, densitet, och artrikedom19
- Figur 4 En av stigarna som följer de gamla tågspåren i Südgelände. Björkarna som har växt upp mellan spåren vittnar om den långa tiden som har gått sedan stationen togs ur bruk. Här syns även de ombearbetningar som gjorts med exempelvis fyllnad av spåren och kontrasterna mellan den vilda vegetationen runt. Fotograf: Klara Sjöstrand (2022).....25
- Figur 5 Bild på det gamla tegelbruket och kringliggande miljö i Don Valley Brickworks. Bron skapar kontraster mot resterande miljö och gör det möjligt att röra sig i området. Ian Irving from Toronto, Kanada
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Don_Valley_Brickworks_October_2011.jpg#filelinks.....27
- Figur 6:En av de gamla industriella strukturerna som är kvar i området. Man kan se hur vegetationen klättrar upp för benen på den gamla industrilämningen. Till vänster i bild finns en tillbyggd gångbro. Fotograf: Instmann - Own work, CC BY-SA 4.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=53540773>29

Inledning

1.1. Bakgrund

Mållor, gråbo, rölleka, sötväpplingar, pilörter, vallmo, baldersbrå, dunörter. Den här vegetationen är inte ovanlig att se på exempelvis gamla järnvägar, nedlagda industrier, ödetomter och dylikt. Dessa områden som vanligen benämns som ruderatmarker ser vi kan ha ett stort värde, inte bara ekologiskt men även estetiskt. De är områden som ofta är präglade av spontan vegetation, ofta med stor diversitet, i ett tidigt successionsstadium. Den höga artdiversiteten bland växterna i ruderatmarker bidrar till ökad attraktivitet för pollinerare och övriga insekter jämfört med ytor med designad vegetation och hög skötselintensivitet (Aguilera et al. 2018;). Det tycks finnas en negativ bild av ruderatmark hos allmänheten i Sverige, vi ämnar därför till att undersöka anledningar till att det är så.

Vi har båda länge varit fascinerade av övergivna platser i stadsväven och kontrasterna mellan historia i lämningarna och den nutida vegetationen som på hand tagit anspråk över det som människan tidigare styrt. Under utbildningens gång har det blivit tydligt att det inte går att anlägga landskapsarkitektur utan någon miljöpåverkan, vilket har påverkat oss båda starkt. Att använda existerande resurser såsom vegetation samt bevara det kulturhistoriska värdet i industrilämningar är lockande tanke. Detta kombinerat med ovan nämnda höga ekologiska värde av ruderatmarker har fått oss att vilja se över hur de kan användas i stadsutvecklingen samt hur de utvecklas över tid.

Vi har sett att det internationellt finns flera exempel på platser där ruderatmarker har tillvaratagits, förvaltats och blivit omtyckta parker. I Sverige finns det många ruderala områden varav en del också är omtyckta och används i rekreationssyfte. Under litteratursökningen har det varit svårt att hitta några exempel på svenska platser som har fått behålla sin karaktär när de blivit projekterade till parker. Önskan om tillvaratagande av ruderatmark har konstaterats i flertal kommunala plandokument, men verkställande har sällan gått igenom. Ett mål i arbetet är att se om det går att ta lärdomar från internationella exempel som går att applicera på en svensk kontext. Då vi båda bor i Malmö har vi stött på den här typen av områden samt att det existerar ett flertal centrala

områden med tidigare industri nu leder nu till områden som behöver omhändertagande. Malmö har historiskt sett vuxit fram ur industri och varv vilket är tätt sammankopplat med stadens identitet. Därför har vi valt att i vår studie göra ett nedslag i förvaltningsarbetet i Malmö stad och den potential att nyttja ruderatmarker mer. Vårt intresse ligger i att undersöka ruderatmarkens roll i staden samt se över attityder samt användning av dessa ytor.

1.2. Frågeställning

Hur kan man arbeta för att bevara och utveckla ruderatmarker som parker i Sverige?

Vad har ruderatmarker för roll i den växande staden?

Vilka förutsättningar finns för utveckling av ruderatmark till parkmark i en svensk kommunal förvaltningskontext?

1.3. Målsättning

Målsättningen med studien är att undersöka hur förutsättningarna ser ut för att använda ruderatmark som park eller parkelement i Sverige, undersöka förvaltningsmetoder och inställningar som kan påverka användningen samt, hitta lärdomar från den internationella diskursen kring ruderatparker och se över huruvida det kan tillämpas i en svensk kontext

1.4. Syfte

Syftet med arbetet är att:

Bredda förståelsen av vad ruderatmark är och vad den kan användas till samt vilken plats den fyller i stadens ekosystem.

Belysa attityder som finns kring ruderatmarker samt se över de olika metoder som kan användas för att bevara och utveckla de ruderatmarker som redan finns i stadsmiljön.

Bidra till diskussionen om ruderatmarkens plats i staden för yrkesverksamma och beslutsfattare, inför framtida projekt då ruderatmark används.

1.5. Metod

Litteraturstudie har utförts genom sökningar genom SLU-bibliotekets databas primo, Sökmotorer såsom Google, Google scholar samt andra sökmotorer för vetenskapliga artiklar. Litteratur har även hämtats från referenslistan i arbeten, samt tips från handledare. Då forskningen på detta ämne inte är så utförlig i Sverige har en del sökningar gjorts på engelska.

De sökord som använts är ruderalmark, brownfields, urban, ruderal, ruderal sites, ruderal plants, ruderal plants society, biodiversity, schöneberger südgelände naturpark, Don Valley Brick Works, Evergreen brickworks, Landschaftspark Duisburg Nord, spontaneous vegetation, urbanism, wilderness, design and urban wastelands/brownfields

För att få en bild över hur ruderalmarker kan användas i praktiken har tre olika internationella exempel på parker som utvecklats från ruderalmark studerats. Vid urval av platser har följande kriterier använts: samma klimatzon som Sverige, ska ha varit ruderalmark och är nu en park eller ett rekreationsområde i någon form. De ska även ha dykt upp under litteratursökningen. Den informationen som tagits fram om platserna är följande:

År för färdigställande

Storlek på parken

Syfte med projektet

Hur har parken kommit till? Hur har processen sett ut?

Estetiskt uttryck

Malmö stad är en kommun som arbetar aktivt med grönytor och dess utveckling. Då båda författarna är bosatta i staden har den använts som exempel i arbetet.

För att få en inblick i hur förvaltningsarbetet kan se ut i praktiken innehåller arbetet även en intervju med Torun Jorde (Sektionschef på Malmö stad, Serviceförvaltningen, Kommunteknik). Intervjun utfördes som semistrukturerad med utgångspunkt i Brinkmann och Kvaless (2015) metodik med ett förberett frågeformulär men där samtalet läts flyta på med tillägg av spontana frågor. Då syftet med intervjun var att få en kompletterande inblick i hur arbetet med förvaltningen kan se ut i praktiken i en svensk kommun och är därmed ej en intervjustudie. Intervjun utfördes via videolänk den 18 februari 2022.

Båda författarna har bearbetat, läst och godkänt all text i arbetet tillsammans.

2. Ruderatmarker i den växande staden

2.1. Vad är ruderatmark?

Ruderatmark, ofta även benämnt som skräpmark, är mark som tidigare störcs eller påverkats av människan, som exempelvis upplag av schaktmassor, jordhögar eller industriområden, ödetomter, hamnar, banvallar etc. (Malmö Stad 2011). Vegetationen som förekommer på dessa platser har ofta tillkommit spontant och karaktäriseras ofta av växter i ett tidigt successionsstadium (Grime 1977).

2.1.1. Historia

Termen ruderat härstammar från latinets *rudera*, vilket betyder ruin eller spillror och har funnits i svenska språket sedan 1800-talets slut (SAOB), det är dock först i slutet av 1900-talet som man i regel börjat ta vara på och utveckla ruderatmarker som parker (Dagenhart et. al. 2006). I efterkrigstidens Tyskland levde exempelvis Berlinbor i spillrorna av en krigsdrabbad stad och arbetet med att röja upp ruiner av förstörda byggnader och infrastruktur lades på kvinnorna i staden, så kallade *Trümmerfrau* (Ruinröjerska)(Stoetzer 2010; NE). Berlins återuppbyggnad tog tid och ruinerna och de blottlagda ruderatmarksområdena kantade därmed länge staden. Vegetationen som bildades här blev en del av livet för de boende (Stoetzer, 2010). Interaktionen mellan människor och den spontana vegetationen som bildades på platser blev påtaglig under efterkrigstiden, botaniker började studera floran och befolkningen tog ruderatmarken i anspråk. Sverige har till skillnad från Tyskland inte haft samma historia av krig under 1900-talet. Även i Sverige finns dessa typer av marker, ofta i form av nedlagda industrier, oanvända spårrområden eller ytor i staden som lämnats i väntan på ny markanvändning. Dessa ytor används sällan i Sverige som rekreativsområde liksom man sett i den tyska kontexten.

2.1.2. Diskussion av ruderat som begrepp

Begreppet ruderatmark, som kommer användas i arbetet, är inte använt i någon stor utsträckning i den internationella diskursen som det görs i den svenska. För

att få en djupare förståelse för de internationella studier som hanteras i arbetet följer nedan en presentation över de olika begreppen som brukas internationellt. Det begrepp som är vanligast förekommande internationellt är begreppet *brownfields* som av EPA (u.å) beskrivs som ofta förorenade, övergivna eller underanvända industrimarker, vilka har potential att användas för exploatering. Ett annat begrepp som förekommer är termen *ruderal* som främst används i samband med vegetationen som växer på mark som utsatts för störningar. Dessa störningar är förorsakade av människan, främst genom tidigare markanvändning och exploatering. Denna term *ruderal* beskrivs exempelvis av Grime (1977) som växtsamhällen vilka framkommer spontant i störda miljöer som annars anses svåråtkomliga för vegetation, exempelvis banvallar och industriområden.

De svenska källor som använts i arbetet har mer eller mindre alla använt sig av samma ord *ruderal* och det verkar finnas en enighet i användningen av det svenska begreppet *ruderal* inom litteraturen. I den internationella litteraturen är det främst uttrycket *brownfield* som tycks vara det vedertagna begreppet för den här typen av marker, ofta med ett annat suffix exempelvis *brownfield redevelopment*, *brownfield greening*, *brownfield restoration etc.* Det samma gäller vid användningen av ordet *ruderal*, då i kombinationer som *ruderal species*, *ruderal plants etc.* i de arbeten där det är mer fokus på vegetationen. En mer korrekt översättning av begreppet *ruderal*mark på engelska skulle då kunna vara *ruderal sites*. Därför innefattar användningen *ruderal*mark i detta arbete både ytorna (*brownfields*) samt ytornas vegetation (*ruderal species*)

2.2. Vegetationen på ruderatmark

Figur 1 Foto tagen av en ruderatmark i St Anne i England Foto: Gerald England
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vacant_land_-_geograph.org.uk_-_3149101.jpg

För att förstå artkompositionen av vegetationen som växer på ruderatmarker är det viktigt att notera hur den spontana vegetationen kommit dit. Vegetationen kan spridas genom flera olika medel, såsom fröspridning genom vind och fåglar, rotskott, etc. Eftersom ruderatmarker karaktäriseras av historiska platser med olika ändamål kan de även ha spridits från de industrier som funnits på platsen, exempelvis med tågen på bangårdar eller lasten i sig (Gustafsson 2002; Stilgenbauer 2005). Eftersom de alla även karaktäriseras av störning utförd av människan, har det oftast bildats en fröbank, det vill säga frön som legat i vila i marken vars tillväxt stimuleras av störningar (Nyström et.al. 2006). Detta innebär att vegetationen på ruderatmarker kan variera stort beroende på dess omgivning och skiljer sig därför åt från plats till plats.

En annan anledning till svårigheten att generalisera kring artkompositionen hos ruderatmarker är att de inte i sig själv är en egen ståndort. I artikeln *Plant species richness, vegetation structure and soil resources of urban brownfield sites linked to successional age* beskriver Schadek et.al (2008) att jordmänen på olika ruderatmarker kan skilja sig ganska stort. Från väldigt torra förhållanden på exempelvis gamla bangårdar, till relativt näringsrika jordar vilka kan återfinnas i gamla industrimiljöer med stora andelar tegel i marken, samt fuktiga förhållanden

som kan återfinnas vid jordar med ett långsamt genomsläppligt undre lager eller kompakterad mark (Schadek et.al 2009). Trots denna variation är det vanligaste substrat som förekommer torra och genomsläppliga, vilket leder till att växter med en viss torktålighet ofta gynnas (Gustafsson 2002). Detta har skett då denna växtlighet har utvecklat strategier som gör dem tåliga och som gör att de kan återetablera sig efter störningar när förhållandena blir mer gynnsamma. En del av vegetationen som kan stötas på dessa platser är kvävefixerande.

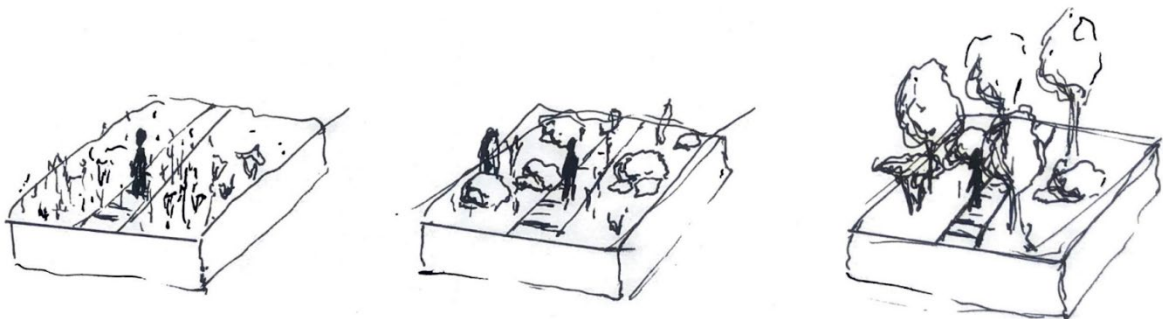
2.2.1. Biologisk mångfald och artdiversitet på ruderatmarker

Det har utförts ett flertal svenska studier som visar att ruderatmarker och dess vegetation är viktiga för pollinatörer. Bland annat kan man se att fjärilspopulationen var rikare i ruderatmarker jämfört med mer skötselintensiva traditionella parker, samt att populationsminskningen inte var lika utbredd i ruderala och naturlika parker som i traditionella parker (Aguilera et al. 2018; Öckinger et al. 2009; Haaland 2017). I en av studierna, som kartlagt vegetationen i de olika testområdena, visade att traditionella parker med intensiv skötsel hade lägst diversitet bland värdplanter för fjärilslarver. Jämförelsevis hade de ruderala ytorna högst diversitet. De traditionella parkerna saknar ofta typiska karaktärsdrag som lämpas för fjärilar då de ofta består av kortklippta gräsmattor med få inhemska arter och låg artdiversitet (Öckinger et al. 2009). Brist på värdväxter för fjärilslarver kan därför vara en orsak till att skillnaden i artrikedomen hos fjärilar är så stor mellan de olika testområdena (Haaland 2017). Studierna visar alltså på att ruderala områden med lägre skötselintensitet kan vara viktiga beståndsdelar för ekologin i den urbana miljön.

Ruderatmarkers roll för stadens biodiversitet styrks även av Schadek et.al. (2008) vars studie visade att jordens substrat spelade roll för hur rik artdiversiteten var. Resultatet pekade på att av de ruderatmarker som undersöktes, var det jordarna som innehöll tegelkross de som hade både högst biotiska och abiotiska värden. Resultatet pekade även på att de jordar med lägst näringsinnehåll kan innehålla ovanliga arter som inte förekommer på andra platser och kan agera som habitat för dessa (Schadek et.al. 2008).

2.2.2. Succession

Den spontana växtligheten som återfinns i ruderata miljöer förknippas ofta med de tidiga successionsstadierna, i vilka gräs och örtväxter är dominerande. Succession är ett begrepp som används för att beskriva vegetationens förändring över tid (Sjöman et.al. 2015). Ofta brukar man dela in successionen i flera olika stadier, det tidigaste successionsstadiet är annuellstadiet (ettåriga) som består av ett- eller tvååriga växter. De är ofta snabba på att sprida sig men känsliga för konkurrens. Grässtadiet följer med annuella (ettåriga) och bienna (tvååriga) gräsarter med större konkurrenskraft som tar över. Ifall vegetationen förblir ostörd kommer den successivt övergå till det tredje stadiet, höggrässtadiet, bestående av gräs och fleråriga örter. Här förekommer arter vi ofta ser i perennplanteringar. Busk- och slystadiet introduceras sedan av vedartade buskar som är specialiserade på att sprida, etablera sig och överleva i de utsatta förhållandena som exempelvis vind och temperaturväxlingar. Om dessa växter lyckas etablera sig därmed och skugga ut örtväxterna samt skapa läförhållanden kan nästa stadie fortlöpa med fler busk- och träarter. Detta utvecklas till det unga skogsstadiet som ännu senare övergår till det äldre skogsstadiet med sekundära lignoser (Sjöman 2015)

Figur 2 Skiss över olika successionsstadier från det tidiga örtstadiet till busk- och slystadie och slutligen det unga skogsstadiet

När man pratar om ruderat vegetation brukar man i regel mena de tidigaste successionsstadierna. Vilket innebär att studier oftast fokuserar på dessa stadier vid forskning om ruderatmarker. Det är dock viktigt att uppmärksamma att dessa ytor, om de lämnas ostörda, med tiden kommer utvecklas till senare skogsstadier. Forskning kring dessa ytor existerar, men kategoriseras ofta in som urban skogsvegetation (Kowarik 2005).

Artdiversiteten kan variera i de olika stadierna. I studien av Schadek et.al. (2008) indikerar resultatet att den högsta artdiversiteten på ruderatmark är när

området har en blandning av arter från de tidiga successionsstadierna. De kunde även se att densiteten av vegetationen var en viktig faktor för artdiversiteten, samt att tätare växtbestånd tydligt hade lägre variation av arter än de glesare bestånd som hade undersökts. Däremot kunde de konstatera att en högre medelhöjd för vegetationen också var alltmer gynnsam (Schadet et.al. 2008). Det vill säga att artdiversiteten ökade ju högre och glesare ett växtbestånd i ruderatmark blev.

Figur 3 Tolkningsskiss som förtydligar Schadek et.al (2008) resultat kring kopplingen mellan vegetationens höjd, densitet, och artrikedom

2.2.3. Invasiva arter

Det har i arbetet redogjorts för de positiva biologiska fördelarna som ruderatmarker tillför. Det finns dock risk för att en del av vegetationen på dessa ytor bidrar till ett problem för stadens grönska, nämligen invasiva arter.

I en artikel från SLU (2015) har man noterat att av de 388 invasiva arterna som registrerats i Sverige finns cirka 150 av de invasiva arterna inom ruderatmarker. (Wissman et al. 2015). Att ruderatmarker kan bli spridningsvägar har man varit medveten om länge, i tidskriften botaniska notiser från 1903 beskriver Karl B Nordström hur tillfälliga växter varit en del av landskapet i århundraden, hur backvicker som kommit med hötransporter på 1600 talet nu pryder ängsbackarna i landskapet och hur det kring dåtidens industrier påträffas hela kolonier av främmande växtarter som tillkommit med barlastar och dylikt (Nordström 1903).

2.3. Kontaminerad mark

Ruderatmarker återfinns som tidigare nämnts vid industrilämningar, bangårdar och dylikt. Dessa platser kan ofta vara förknippade med olika former av

markföroreningar. Det är viktigt att poängtera att ruderatmarker kan vara förorenade men det betyder inte att alla är det.

Föroreningar kan innebära risker för människor och djur som vistas på marken, framförallt om växter eller växtdelar förtärs eller att man får i sig jord från platsen (Naturvårdsverket u.å.a; u.å.b) Riktlinjer finns för hur man ska arbeta med markföroreningar. Det är viktigt att alltid utföra en riskbedömning för att se över om det finns föroreningar samt hur farliga de är. Utifrån riskbedömningen görs ett åtgärdsprogram. Detta innebär att det i vissa fall måste göras saneringar eller att marken är olämplig som rekreativområde (Naturvårdsverket & Boverket 2006). Om riskbedömningen visar att marken ej är farlig nog att klassas som förorenad, kan marken låtas förbli orörd.

På grund av associationerna till detta är allmänhetens bild av platserna ofta negativ redan från början oavsett om platsen är kontaminerad eller ej. En undersökning av Christopher A De Sousa (2002) visar dock att det går att ändra åsikten kring specifika platser genom transparens under planeringsarbetet samt gällande vilka insatser som görs för att sanera områdena.

2.4. Kulturhistoriska element på ruderatmark

Ett inslag de flesta ruderatmarker har är lämningar som vittnar på det avtryck som människan gjort på platsen, vilket är något som Norbert Kühn (2006) tar upp i sin artikel *Intentions for the Unintentional*. När besökare på ruderatmarker ser vegetationen tillsammans med industriella ruiner som kikar fram påminns de av platsens industriella historia samt hur landskapet förändrats med tiden (Kühn 2006). Kühn (2006) menar då att besökaren tack vare detta kan bygga en relation till området, vilket kan leda till utvecklandet av stolthet över både platsen och sin egen historia. Detta påvisas även av Andreas Keil (2005) i artikeln *Use and perception of Post-industrial urban landscapes in the Ruhr* när han beskriver hur besökare i Ruhrområdet förklarade att de var fascinerade av kontrasten mellan vild vegetation och den industriella historien. I undersökningen kunde man se att inställningen till ruderatmarker kring industrier förändrades över tid, från att vara en symbol över föroreningar och ekonomiskt fall till en mer positiv syn där industrins efterlämningar blev kulturella relikter. Denna ändring av attityd skedde genom mognadsperiod på ett par år som i sin tur ledde till en nostalgisk syn på den gångna eran (Keil 2005). Bevarandet av vegetationen kan också vara ett viktigt grepp för att förstärka den gångna tiden och att sätta kvarlämningarna i en kontext (Körner 2005). Sverige är ett land som har en rik industrihistoria, vilket innebär att det finns många ytor som präglats av industrin och som idag står oanvända, bortglömda och väntar på en ny användning, eller kanske redan används av människor som tagit de i besittning.

2.5. Ruderatmark som fristad

Närhet till grönska har bevisats ge positiv påverkan på människans psykiska och fysiska hälsa vilket är något vi vetat om länge (Boverket 2021). Det är även viktigt vilken typ av grönska man har tillgång till. Patrik Grahn och Berggren Barring (1995) har identifierat åtta viktiga karaktärer som behöver finnas i en park för att höja upplevelsevärde men framför allt hälsoeffekten parker kan ge människan:

- Det vilda
- Det artrika
- Det rymliga
- Det rofyllda
- Det lekfulla
- Det gröna torget
- Det festliga
- Det kulturella

Vidare menar Grahn är det viktigt att så många av dessa karaktärer finns så nära som möjligt i stor variation. Detta leder till att man spenderar längre tid i naturen och mår bättre. Viss typ av natur kan även främja hjärnans möjlighet till vila, vilket minskar stress. (Berggren Barring & Grahn 1995; Jensen 2019). Det är inte svårt att tänka sig att många av dessa karaktärer kan stämma in på ruderatmark vilket kan visa på deras värde i staden.

En annan aspekt hos ruderatmarker är dess möjligheter till varierad användning. Eftersom de är övergivna platser som inte har en beskriven funktion kan detta leda till en uppfattad avsaknad av regler. Ruderatmarker kan därför locka till sig människor som inte har plats på andra allmänna ytor i staden. Områdena blir potentiella platser för en rad olika aktiviteter och funktioner, på gott och ont. De kan bland annat användas som smitvägar, till hundrastning, bärplockning, promenader, att umgås, slänga skräp, drogbruk, etc. (Jorgensen & Tylecote 2007).

Den upplevda laglösheten leder till en frihet att göra saker man kanske inte vågar på andra allmänna ytor i staden vilket kan bidra till att människor tar platsen i besittning. Detta kan dock även leda till en otrygghet i områdena, något som Jorgensen & Tylecote (2007) också tar upp. Kombinationen mellan mystik och fara kan var en anledning till dualiteten som upplevs vara kopplad till dessa ytor. Bristen av regler på dessa platser, samt avsaknaden av vuxenvärlden lockar även till sig gruppen tonåringar och äldre barn som får chansen att ta platserna i besittning (Keil 2005).

Hundägare är en även brukargrupp som förekommer i flera studier kopplade till ruderatmarker (Foster 2005; Schadek et.al. 2009; Kowarik 2005; Jorgensen &

Tylecote 2007; Kiel 2005). En observationsundersökning visade att hundrastning var en populär aktivitet för ruderatmarker. Kiel menar i studien att ruderatmarksområdena hade potential för appropriationsaktiviteter, exempelvis kan en hundägare ta en plats i besittning genom att låta hunden gå lös (Kiel 2005).

Att ruderatmarker uppskattas av barn tydliggörs i en intervjustudie av Dieter Rink (2005) när de blev tillfrågade om ruderatmarker och deras upplevelse av dem kom det fram att barn och ungdomar värderade ruderata miljöer högre än övriga åldersgrupper (Rink 2005). Detta poängteras ytterligare i en artikel av Roger A. Hart (1982) där han beskriver hur övergivna och bortglömda platser bildar några av de mest uppskattade lekmiljöerna av barn och unga. Hart menar på att dessa platser innehåller en kombination av element som gynnar barns lek, såsom buskar, träd, höggräs, varierad topografi, samt lösa föremål som går att bygga med, etc (Hart 1982). Vidare beskriver Kiel (2005) hur dessa platser, som inte har en förutbestämd användning, skapar ytor som även barn och unga kan bruka fritt. Keil (2005) konstaterar även att platsernas ofärdiga uttryck stimulerar kreativa aktiviteter, såsom byggandet av skateramper och kojor. Utöver klassiska lekar utvecklades även lekar som svar till platsens struktur vilket uppmuntrar barns fascination och äventyrlust. Dessa unika karaktärer kan uppfattas som farliga, men bidrar till barns förståelse för riskbedömning (Keil 2005).

Kiel konstaterar även i sin artikel att omgestaltning av ruderatmarken i Ruhrområdet kan ha förändrat användargrupperns förekomst på platsen. I en observationsstudie såg han att aktiviteter av unga parkbesökare minskade från 1997 till 2003, när området gick från övergiven industrimark till en mer definierad parkstruktur, medan aktivitet av vuxna ökade (Kiel 2005). Detta tyder på att det finns en konflikt som kan uppstå när den fria övergivna ruderatmarken försvinner.

2.6. Attityder till vild vegetation

Utöver de grupper i samhället som ser ruderatmarker och ytor med vild vegetation som något positivt, delar inte alla denna åsikt. Som tidigare nämnt är vegetationen på ruderatmarker av spontan och vild karaktär. Nicole Bauer (2005) undersöker i en intervjustudie just attityder till vildmark och vild vegetation. Hon identifierade tre olika kategorier av parkbesökare utifrån deras inställningar:

“Conservative wilderness opponents” - Dessa besökare föredrar ordnad vegetation och ser växtlighet som inte längre sköts eller får växa fritt som ett hot. De värderar säkerhet, användbarhet och historiskt bruk av platsen högst. De ser också ofta anlagd mark som vackrare än den mark som fått vara orörd.

“Leisure-oriented wilderness opponents” - Den här typen av besökare rangordnade artrdiversitet och användbarhet i rekreativa syften högt. Den här

gruppen tycktes dock se vildmark och vild vegetation som ett hot mot artdiversiteten, då det fanns en uppfattning om att natur behöver skötas och ses efter. De värderade naturen för dess användbarhet för sport och som vistelseplats.

“*Wilderness fans*” - Den här typen av besökare värderade det vilda högst och föredrog natur som inte påverkats mänsklig inverkan. Kontrasten mellan bebyggelsen och det vilda anses vara viktig och man ser att vildmarken ger en frihet att uppleva naturen utan restriktioner.

Bauers (2005) studie indikerar att möjlighet till interaktion med den vilda vegetationen spelar roll för ökad förståelse och acceptans till den. Denna teori stöds av Kaplan & Kaplan (1978) i boken *The Experience of Nature*. De beskriver hur upplevelsen av platser skiljer sig mellan boenden och besökare. Man kan se att de boende som länge varit i kontakt med sin närliggande natur skapar band på ett sätt som tillfälliga besökare av landskapet inte gör i lika stor utsträckning. Acceptansen för vild vegetation kan även vara högre hos boenden än vad den är för besökare. Det tycks dock svårt att förutse exakt vilka upplevelsevärden som uppskattas av befolkningen, vilket innebär att en dialog med boenden och användare bör ske vid arbeten med vild vegetation (Kaplan & Kaplan 1978).

Ytterligare en aspekt som spelar roll för attityden till dessa naturtyper är kunskap och utbildning. Kaplan & Kaplan (1978) drar slutsatsen att preferenser kring miljö skiljer sig mellan yrkesverksamma och gemene man. Detta är även något som en senare studie utförd i Kina av Li, X. P et.al (2019) stämmer överens med. Den visar även att yrkesverksamma föredrar spontan vegetation medan de boende föredrog en mer traditionellt skött parkvegetation (Li, X P 2019). Att erkänna dessa skillnader kan vara viktigt för att man ska kunna skapa förståelse för varandra och underlätta planering och överenskommande (Kaplan & Kaplan 1978)

En slutsats som kan dras genom att titta på dessa studier är vikten av medborgardialog, att ta besökare i beräkning när man ska utveckla landskap med vild vegetation och att man bör göra detta i samråd med boenden och brukare.

2.7. Förtätning och markanvändningskonflikter

Med den snabba urbaniseringen som sker i dagens städer uppstår en konflikt gällande vad användandet av marken är bäst lämpad till. Ett begrepp som ofta förekommer i dagens stadsplanering är förtätning, en strategi med fokus på att exploatera mark med effektiv ytanvändning och multifunktionalitet för att fylla hålen i stadsväven (Boverket 2016). Förtätning beskrivs ofta som ett klimatsmart verktyg då samhällsfunktioner hamnar närmre varandra. Utöver det faktum att den

totala ytan som består av vegetation i staden minskar är ett annat problem att den biologiska mångfalden minskar (Naturskyddsföreningen 2021). Idag sker en stor minskning av arter och snabb urbanisering kan vara en bidragande faktor till detta. Växter och djur trängs undan när deras habitat minskar eller fragmenteras, vilket innebär att en mer hållbar urban stadsplanering behövs (Naturskyddsföreningen 2021). I Malmö stads översiktsplan (2018) beskrivs målet med stadsutvecklingen som en tät stad med blandade funktioner. Malmö är ett område med snabb urbanisering där förtätning beskrivs som ett stadsbyggnadsideal för att kunna växa inåt i stället för utåt i syfte att spara på den produktiva åkermarken utanför staden (Malmö Stad 2018). I konflikt med förtätning beskrivs i översiktsplanen även ett uttalat mål med ökad grönska i Malmö, en av städerna i Sverige med minst andel grönyta per person (Malmö Stad 2018, SCB 2015). De marker som pekas ut som möjliga att förtäta är obebyggda områden, exempelvis industriområden, grönområden eller parkeringar (Malmö stad 2010; Boverket 2016). Detta leder till att befintliga ruderatmarker blir en yta som riskerar försvinna men de har även en potential att nyttjas som grönytor.

2.8. Internationella exempel på ruderatmarker som gjorts om till park

Här presenteras tre exempel på internationella projekt där ruderatmarker har omvandlats, för att ge en bild av hur detta kan se ut i praktiken.

2.8.1. Naturpark Schöneberger Südgelände

Figur 4 En av stigarna som följer de gamla tågspåren i Südgelände. Björkarna som har växt upp mellan spåren vittnar om den långa tiden som har gått sedan stationen togs ur bruk. Här syns även de ombearbetningar som gjorts med exempelvis fyllnad av spåren och kontrasterna mellan den vilda vegetationen runt. Fotograf: Klara Sjöstrand (2022)

Färdig år	2000
Storlek	18 ha
Syfte med projektet	Behålla och skydda biotoper, samt ge besökare tillgång utan att förstöra vegetationen.

Naturpark Schöneberger Südgelände är en naturpark i södra Berlin, Tyskland som färdigställdes år 2000 och har en lång historia som rekreationsområde. En del av området är idag ett naturreservat.

Området var tidigare en tågstation som togs ur bruk 1952 (Kowarik & Langer 2005). Vegetationen tog snabbt över och fick växa fritt och var vid början av 1980-talet ett område bestående av flera olika biotoper med hög artdiversitet. När staden vid den tiden hade planer på att bygga en ny station i området gick flertalet organisationer tillsammans för att bevara området (Cerema 2017). De lämnade in namninsamlingar och såg till att studier utfördes på platsen för att visa på dess biologiska värde (Kowarik & Langer 2005). Detta ledde efter flera års arbete till att Deutsche Bahn, järnvägsbolag ägt av tyska staten, gav marken till staden Berlin (Cerema 2017). Det blev vid samma tid även beslutat att området skulle behållas och bli en naturpark med 12,9 ha naturskyddsområde och 3,2 ha naturreservat för att kompensera för ombyggnationen av Potsdamer platz (Cerema 2017). Arbetet med parken startade 1996 och planeringsgruppen ÖkoCon & Planland fick uppdraget att designa parken med finansiering från staden av Berlin samt Allianz Umweltstiftung (Allianz stiftelse för miljövård) (Cerema 2017; Kowarik & Langer 2005).

Det utfördes studier på platsen som visade att det biologiska värdet i området var högst i de delar som var i ett tidigt successionsstadium. Detta är något som ledde till att en stor uppgift blev att förhindra att hela området skulle utvecklas till skogskaraktär. En annan var att öppna upp parken för besökare utan att störa florans och faunan (Kowarik & Langer 2005). Detta utfördes genom en modell där delar av området lät utvecklas utan ingripande medan landskapskaraktärerna i andra delar styrdes med skötseln för att bibehålla varierande rum i form av lundar och ängar. Viktigt i dessa delar var även att se till att de kvarlämnade järnvägsspåren syntes tydligt för att kontrastera mot den vilda vegetationen och därav höja det estetiska värdet på parken. Det har även arbetats med ett system av stigar och tillbyggnader för att underlätta tillgängligheten för besökarna. I denna process har man använt sig av de gamla spåren genom att bygga upphöjda gångvägar i naturreservatsdelen samt genom att fylla mellan spåren så de fungerar som ramar till stigarna i resterande parkdel. Andra landmärken som bevarats är ett gammalt vattentorn och en gammal vändskiva för tåg (Kowarik & Langer 2005). Det estetiska uttrycket i parken präglas av den vilda naturen i kontrast med de gamla spåren och de designade tilläggen.

2.8.2. Evergreen Brick Works Toronto och Don Valley Brick Works Park

*Figur 5 Bild på det gamla tegelbruket och kringliggande miljö i Don Valley Brickworks. Bron skapar kontraster mot resterande miljö och gör det möjligt att röra sig i området. Ian Irving from Toronto, Kanada
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Don_Valley_Brickworks_October_2011.jpg#filelinks*

Färdig år	2010
Storlek	16.4 ha
Syfte	Restaurera naturen, skapa en grön korridor i toronto

Evergreen Brick Works och Don Valley Brick Works Park, är en plats i Toronto, Kanada, idag fungerar platsen som park och utbildningscentrum för natur och ekologi i urbana sammanhang. Området genomgick en restaurering och omvandling och stod färdigt 2010. Idag syns platsens historia genom att man bevarat byggnader och karaktärer som vittnar om platsens tidigare användning.

Området var plats för Don Valley Brick Works, ett av Kanadas största tegelbruk under 1900-talet. Landskapets utformning har präglats av platsens historia och bruksanvändning där bland annat stora delar av platsen användes som lerbrott (Foster 2005). Tegelbruket var verksamt från 1889 till 1989 när tegelproduktionen lades ned (Foster 2005). Redan ett år senare hade det färdigställts ett planprogram för området. Planen grundade sig i regeneration av

området samt bevarande av geologiska och kulturella arv (Riddell 2013). Arbetet innefattade bland annat att man kopplade ihop vattendrag och återskapade våtmarkerna vid platsen, skapade nya habitat för inhemska arter, samt skapandet av en vildblommade äng som en central del av parken (Foster 2005). Delar av det gamla lerbrottet är speciellt intressant ur ett geologiskt perspektiv. Utgrävningen av lerbrottet blottade landskapets naturhistoria i form av fossiler och jordlager (Lost rivers u.å.).

Kritik har riktats mot arbetet med parken. 2005 beskrev Jennifer Foster hur restaureringsarbetet med Don Valley Brick Works Park trots goda intentioner varit problematiskt och att parken blivit socialt exkluderande. Foster beskriver bland annat hur intressegrupper för de mer välbärgade områdena som kantade parken blev dominerande i medborgardialogen vilket medförde att parken vid artikelns skrivande ej blivit tillgänglig för alla utöver boende i närområde (Foster 2005) Efter Fosters artikel vidareutvecklades platsen.

2006 togs området över av Evergreen, en ideell verksamhet som arbetar med bland annat naturaliseringsprojekt (City of Toronto u.å). Sedan dess har arbetet med att vidareutveckla och restaurera parken och byggnaderna fortlöpt. Idéen var att skapa en plantskola för inhemska växter där man kunde erbjuda arbetsträning och utbildning. Med hjälp av andra intresseorganisationer såsom *The YMCA of Greater Toronto*, *the Gardiner museum of Ceramic Arts*, *the University of Toronto*, *ett närliggande sjukhus*, m.fl. ändrades idén med platsen till att handla om ett kollektivt miljöcentrum. Projektet har finansierats genom privata donationer och statliga bidrag (Irvine & Elliott u.å.). Arbetet med projektet har resulterat i *Don Valley Brickworks park*. Idag utgör parken en del av ett större sammanhängande grönområde i Toronto, *Don Valley River Park*, en 200 ha stor park som följer floden Don Valley River (Don Valley River u.å.).

2.8.3. Landschaftspark Duisburg Nord

Figur 6: En av de gamla industriella strukturerna som är kvar i området. Man kan se hur vegetationen klättrar upp för benen på den gamla industrilämningen. Till vänster i bild finns en tillbyggd gångbro. Fotograf: Instmann - Own work, CC BY-SA 4.0,

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=53540773>

Färdig år	1989-2002
Storlek	230 ha
Syfte	Integrera industrins spår till en ny park med flera funktioner

Landschaftspark Duisburg Nord är en landskapspark i Ruhrområdet i västra Tyskland. Parken, som blev färdigställd 2002, präglas starkt av platsens industrihistoria och är idag en uppskattad och mångfunktionell landskapspark.

Fram till 70-talet fungerade området som ett av Europas största kolgruvor och stålindustri. Kvar blev bland annat industribyggnader, skorstenar, räls, men även markföroreningar. 1989 startade förbundsstaten tillsammans med intilliggande

kommuner och företag en bomässa (IBA Emscherpark - International building exhibition) för att ta fram ett program om hur området kring floden Emshen skulle utvecklas. I samband med detta togs planerna för Landschaftspark Duisburg Nord fram (Stilgenbauer 2005).

De starkaste elementen i parken är de industriella lämningarna och arbetet med designen har legat på att framhäva dessa (Latz + Partner u.å.). Utöver detta har man i designen av parkelementen arbetat med andra unika karaktärer och fokuserat på att sammanväva de till en enhetlig park (Stilgenbauer 2005). Delar av parken såsom Sintergarten, Stadtrandgarten, Piazza metallica, och odlingsträdgårdarna har mer klassiska parkelement. I gamla bunkrar i parken låter man vild vegetation ta över i så kallade stenträdgårdar (Stilgenbauer 2005; Landschaftspark u.å. a). Utöver dessa starkt designade delar finns i kontrast stora områden i utkanten av parken som får leva mer fritt med låg skötselintensivitet. Här kan man se rester av industrins historia i form av exotiska arter som färdats via industri som nu växer fram från den gamla fröbanken. Unikt för Duisburg Nord är även den vegetation som framkommit spontant gynnat av den unika blandningen av slagg, aska och rester av kol eller koks (Stilgenbauer 2005). Sedan 2005 har *Western Ruhr Region Biological Station* huserat i parken, vilka arbetar med forskning om växter och djurliv. De har också varit delaktiga i framtagandet av parkens förvaltning och skötselplaner (Landschaftspark u.å.b).

Parken är med sina 230 ha är i särklass den största av de tre exempel som presenteras i arbetet. Den har stor variation av funktioner och flera områden med olika karaktärer. Fokuset ligger mer på att tillvarata industriytor och byggnader och man har återbrukat industrilämningarna till nya funktioner. Exempelvis har man fyllt en gammal gasklocka med vatten för dykning och tillsatt klättringsgrepp på betongväggar. Man har även tillgängliggjort vissa av industrirelikerna så man kan ta sig upp för att titta på parkens utsikt (Landschaftspark u.å. a; b; c; d).

3. Ruderatmark i förvaltning och planering

För att skapa fungerande ytor med ruderatmark i praktiken krävs också en fungerande skötsel, förvaltning och planering. I detta avsnitt presenteras en översikt kring hur förvaltningen ser ut i Sverige. Vidare följer exempel på konkreta metoder som kan användas vid omvandling av ruderatmarker till parker och rekreationsområden. Som komplement till litteraturen samt för att se hur arbetet fungerar i praktiken görs även ett nedslag i förvaltningsarbetet i en svensk i kommun.

3.1. Övergripande bild av förvaltningen i Sverige

För att få förståelse för hur förvaltningen av ruderatmarker i Sverige kan fungera, behövs en förståelse för hur förvaltningsarbetet i sig är uppbyggt. I Petra Bengtssons avhandling *Samspel i Parkförvaltning* från 2010 beskrivs det hur parkförvaltningen fungerar och hur dess olika skötselideal samspelar och kan utvecklas. Parkförvaltarens arbete består av att hantera flertalet olika uppgifter som innefattar planering och anläggning av stadens grönytor samt dess skötsel och underhåll. Detta gör att parkförvaltarens roll är central i utvecklingen av fungerande landskap i staden (Bengtson 2010).

Bengtsson (2010) redogör för fyra olika skötselideal som syns i Sverige för att förstå hur förvaltningen fungerar. Idealerna kan ses som målbilder för hur skötseln ska fungera och vad den ska åstadkomma (Bengtsson 2010).

- Det estetiska skötselidealet innebär att prioritera utseendet och den visuella upplevelsen. Det karaktäriseras av intensiv skötsel och används ofta i traditionella finparker.
- Det ekonomiska skötselidealet styrs av strävan mot det lättskötta och innehåller ofta rationella metoder som gör utförandet av skötseln mindre kostsamt.
- Det ekologiska skötselidealet styrs med en strävan mot en naturlig upplevelserik miljö och sköts ofta i kombination med pedagogik. Val av metoder och redskap styrs ofta av en miljöhänsyn.

- Det sociala skötselidealet har fokus på att tillgodose människans behov. Här ligger stort fokus på tillgänglighet för olika brukargrupper samt att ytor ska ha stor användning för människan.

Ofta kombineras idealen med varandra, men kan även fungera enskilt (Bengtsson 2010). Skötselidealen som Bengtsson (2010) presenterar kan ge vägledning kring vilka målbilder som kan appliceras på ruderatmarker.

Bengtsson (2010) redogör hur parkförvaltningens organisation är strukturerad och delar in den i två subkulturer, den traditionella och den nyskapande. Den traditionella styrs av erfarenhet och praktisk kunskap som ofta förs vidare från person till person. Den praktiska kunskapen värderas som viktigare än den akademiska och färdighet går före fakta. Den nyskapande är däremot mer baserad på fakta och består ofta av akademiskt skolad yngre personal. Nyfikenhet, experimentlust och miljötank värderas högt. Om man ska koppla de fyra skötselidealen, präglas den traditionella till störst del av estetiska idealet, medan den nyskapande kulturen främst innefattar det sociala och det ekologiska idealet, men blir ofta en blandning av alla fyra i olika kombinationer (Bengtsson 2010).

Avhandlingen innefattar en studie över parkförvaltares uppfattning och åsikter om begreppet biologisk mångfald. Resultatet visar på att det finns ett stort spann med olika förståelser över begreppets innebörd. Bengtsson (2010) menar att dessa skilda meningar kan vara en orsak till att arbetet med biologisk mångfald ibland försvåras i förvaltningsarbetet. Trots detta tyder avhandlingen på att det verkar ske en gradvis förändring gällande attityden mot större acceptans kring ekologiska ideal och en större vilja att släppa på dem strikta estetiska ideal som tidigare rått (Bengtsson 2010).

Bengtsson (2010) beskriver att parkförvaltningsarbetet är komplext med många led. Brist på kunskap på varandras perspektiv är en anledning till att kommunikationsbrister inom en organisation uppstår. Bengtsson menar att det inte räcker med förståelse, man även behöver arbeta aktivt med medel såsom kunskapsutbyte samt ämna för utökat samarbete mellan olika grupper inom organisationen. Hon anser att det är viktigt att vara medveten om dem motsättningar som finns inom organisationen och arbeta för effektiv kommunikation i flera led och sträva mot ett gemensamt, långsiktigt mål (Bengtsson 2010). Det är alltså lättare att introducera något nytt om organisationen är stabil. För att våga släppa taget om trygga traditionella metoder och testa nytt krävs en grundtrygghet för verksamheten att vila på. För att arbeta mot en bättre trygghet och ett effektivt kunskapsutbyte frågar sig Bengtsson:

“Vad hade kunnat ske om ekologer med kunskap om urban biologisk mångfald hade haft möjlighet att ha en kommunikation direkt med parkarbetare med kunskap om det operativa skötselarbetet i parkmiljöerna? I en inkluderande, demokratisk dialog är det möjligt att

överbygga kulturskillnader, språkskillnader och erfarenhetsskillnader” (Bengtsson 2010:211).

Ett praktiskt exempel av denna undran går att se i Landschaftspark Duisburg Nord där man låtit biologer och forskare vara med i planeringen av skötseln i parken. Ruderatmarker är ytor som sällan innefattas i dagens förvaltning i Sverige. De problem och förslag på lösningar Bengtsson tar upp är därför något som kan fördjupa bilden av förvaltningen som kan behövas för ruderatmarker.

3.2. Skydd som kan appliceras på ruderatmark

Om ruderatmarker anses som en yta värd att bevara kan *naturvård* vara en skötselmetod som är relevant att arbeta med. Naturvård innebär skydd och vård av naturmiljöer med fokus på restaurering och utgår från människans brukande av naturmiljöer (NE). Förvaltningen av naturvård skiljer sig från den i traditionella parker. Skötselplanerna bygger ofta på ett långsiktigt tänk och ämnar frysa vegetationen i befintlig form för att bevara karaktären samt dess befintliga biologiska mångfald (Bengtsson 2010). Naturvårdsverket, som behandlar naturvård, är en statlig myndighet som driver och ordnar miljöarbetet i Sverige och ämnar för att landet uppnår miljömålen genom samarbete med kommuner, markägare och stiftelser (Naturvårdsverket). Det vanligaste skyddet i Sverige, som därmed är enklast att ge ut är naturreservat. Andra, starkare skydd är Natura 2000 och nationalpark, vilka däremot är svårare att få igenom. (Naturvårdsverket).

Det finns även skydd som kan tillämpas för byggnader och bebyggd miljö. Ett av de starkaste är k-märkning som innebär att byggnaden får ett kulturhistoriskt skydd (Malmö Stad 2021). Detta skyddas av kulturmiljölagen och kan även tillämpas på parker och trädgårdar (SFS 1988:950). Detta eller liknande skydd skulle eventuellt kunna appliceras på ruderatmarker med särskilt stort kulturhistoriskt värde Detta skulle dock kräva en förändring i synen på ruderatmarker och dess värde.

3.3. Metoder att applicera på ruderatmarker vid omarbetning

I arbetet med ruderatmarker, dess omarbetning och spontan vegetation kan olika skötsel och gestaltungsmetoder användas. Många av dessa kan vara klassiska metoder och verktyg som redan används i praktiken idag. Däremot kan det krävas

en del nyare arbetsmetoder som inte är lika vanliga i dagens förvaltningsarbete (Kühn 2006). Ett urval av dessa presenteras i följande avsnitt.

Kreativ skötsel

Kreativ skötsel innebär att man fokuserar på att arbeta med spontaniteten i naturen och använda olika skötselåtgärder för att styra utformningen av parker och grönområden (Jansson & Randrup 2020). I den kreativa skötseln är den slutgiltiga designen inte förutbestämd utan man låter i stället naturen bestämma platsens förutsättningar. Genom att sedan regelbundet utföra skötselåtgärder kan man exempelvis styra växtkompositionen och vidare utformning i takt med vegetationens tillväxt (Koningen 2004). I och med ruderalarters spontana växtkaraktär kan kreativ skötsel vara en arbetsmetod som lämpar sig för dessa ytor.

Störning för att bibehålla ett tidigt successionsstadium

Om målet med skötseln av platsen är att maximera artdiversiteten bör det som tidigare nämnts strävas mot en hög medelhöjd på vegetationen men med en låg densitet. En effektiv metod för att behålla ett specifikt successionsstadium på platsen är störning. För att få fram bäst resultat behöver störningen ske med ett intervall på 5 (± 2) år. Det är även viktigt att den sker i olika intervaller på olika områden på platsen för en ökad effekt (Schadek et al 2009). Störning är en metod som används i exempelvis naturreservatet Sånarna i Nordvästra Skåne. Målet med störningen är att det i reservatet ska finnas en mosaik med olika successionsstadier (Kristianstads kommun 2013). I skötselbeskrivningen för Sånarna föreslås metoder såsom omgrävning så att underliggande lager kommer till ytan, bortschaktning av matjord, eller harvning/plöjning (Kristianstads kommun 2013).

Tillförsel av ny vegetation

Utöver arbete med den befintliga vegetationen på platsen, kan man även arbeta med att öka det estetiska värdet på platsen genom tillförande av ny vegetation (Kühn 2006). Den spontana växtligheten har ofta en rik blomning kring sensommaren. För att berika blomningen under andra delar av året kan man så in nya arter på platsen, exempelvis ängsväxter för blomning tidigare på sommaren. På våren kan planteringen av geofyter användas för att få en tidig vårblooming. (Kühn 2006). Skötseln av platsen är även en viktig del i att bevara vegetationen. Kühn menar att det kan räcka med endast en klippning (helst under sen vinter) för att bevara den ruderala växtligheten men att ytterligare en klippning under sensommaren efter blomningen är viktig för att bevara ängsvegetationen. Något att även ha i åtanke vid tillägg av nya arter är vikten att se till att dessa har kapacitet att överleva i ståndorten. Tillförandet av så pass livskraftiga arter

innebär samtidigt en risk att de blir invasiva. Det krävs därför en försiktighet vid tillförandet av arter med stor spridningsförmåga till närliggande platser där de kan skapa skada i stadens övriga grönytor (Kühn 2006).

Kontraster i skötsel och design

I artikeln "*New Wilderness*" as an Element of the Peri-Urban Landscape av Sigurd Karl Henne (2006), beskrivs kontrastverkan som ett viktigt element för utformningen av komplexa strukturer av exempelvis vildvuxen vegetation där kontrasten mellan det naturliga och vilda möter de artefakter skapade av människan. Detta är även något som Kühn (2006) påpekar, hur man för att lyckas med spontan vegetation också behöver kontraster för att inte den upplevas som ovårdad och oskött.

3.4. Nedslag i en svensk kommunal kontext

För att komplettera informationen gällande förvaltningen i Sverige som avhandlats i arbetet följer här information från en intervju med Torun Jorde som arbetar som Sektionschef på Serviceförvaltningen i Malmö stad. Detta för att se hur arbetet med skötsel kan fungera i praktiken i en stor stad i Sverige.

I Intervjun med Torun nämner hon ett par projekt i Malmö stad där man har arbetat med ruderatmark på olika sätt. Hon beskriver det första projektet hon arbetat med där ruderatmark varit en del av designen, en plantering i en gammal torrdocka i Västra Hamnen där en del ruderat vegetation behållits. Ett annat projekt som tas upp är en sträcka längs spåren från Limhamn ut mot kalkbrottet. Projektet var att behålla en del växtlighet, ta bort annan och sätta till en del ny.

“Jag bara minns att det var jättesvårt att tänka, för vi ska behålla de här växterna, som vi inte ens vet namnet på. Skötselpersonalen har inte koll på namnen på de här ogräsen för de ska vanligen bara tas bort så jag minns att det var mycket så här det här ‘ska behållas och det här ska vara kvar’”

I samband med detta projekt nämner Torun hur ärenden kom in där besökare antingen tyckte det såg hemskt och ovårdat ut eller tyckte det var synd att vegetation togs bort. Kontakten med boenden i staden är ett vanligt förekommande inslag i förvaltningen. Det tas upp i intervjun då hon nämner att de på beställarsidan på fastighet- och gatukontoret har anställda som arbetar flera timmar med att ta emot kundärenden. De ger då bakgrundsinformation till projekten och förklarar skötselarbetet. För att ändra folks attityder arbetar man även med folk på plats som kan svara på frågor och ge information samt skyltar vid nyprojektering

Det Torun berättar gällande arbetet med kommunikation och kundkontakt med boenden stärker de teorier som tidigare nämnts i arbetet som tyder på att kunskap kan ge ökad förståelse och acceptans.

Valet av skötselmetoder kan vara betydande för acceptansen av ruderatmark. Att arbeta med kontraster för att motverka att den spontana vegetationen enbart ser skräpig ut har tidigare poängterats av Kühn (2006). Torun belyser även vikten att renhållning för att öka attraktiviteten av dessa ytor:

“...och också hitta att det finns det välskötta i det naturliga, se till så att det finns tydliga gångar i gräset och att gräsmattor i anslutning är välklippta, att renhållningen sköts då så fort det är det här uppstickande ruderala är det lätt att det hamnar skräp i det och då ser det plötsligt inte bra ut”

De svårigheter i förvaltningsarbetet som tidigare diskuterats i arbetet tycks även vara en realitet i praktiken. I samtalet beskriver Torun hur man i förvaltningen ställs inför kommunikationsproblematik. Hon nämner exempelvis att de har koll

på de vanliga klasserna för gräsklippning men hur gråzonerna och de skötselmetoder som inte passar in i en klass kan bli svårare att utföra. De långa kedjorna av personer inblandade i förvaltningen kan leda till missförstånd. I ett exempel från Kirseberg där man arbetat med att släppa upp gräsmattor kunde den stora omsättningen av skötselpersonal leda till att det önskade målet av höggräs inte uppnåddes vilket i sin tur ledde till att en annan skötselarbetare ansåg att det såg skräpigt ut och klippte ned det. Detta tycks alltså förstärka Bengtssons slutsats att kommunikation inom förvaltningsorganisationen är ett problem som behöver utvecklas. Det verkar även som att den nyskapande kulturen Bengtsson nämner är framträdande i Malmö stads förvaltning.

“...totalt sett håller vi på att ta in mycket mer utbildad och engagerad personal och dom brinner för det här, brinner för en hållbar stad och att humlor och bin ska få plats och då kanske välklippta gräsmattor inte är det bästa sättet att sköta det på. Så det finns ju många som tycker det är jättepositivt och brinner för det här med ruderat eller det är ju egentligen skötselunderlättande åtgärder så då kan vi ju lägga tiden på rätt saker och kanske slippa det här och sätta det på andra delar. Så i stort sätt positivt men det tar ju tid att ändra tankar.”

Anställandet av ny, engagerad och utbildad personal med experimentlust och en vilja att arbeta för en bättre miljö infaller alla under beskrivningen av den nyskapande kulturen Bengtsson (2010) nämner i sin avhandling. På vår avslutande fråga “Vad tycker du själv om ruderatmark?” svarade Torun:

“Det finns ju definitivt en charm i det. Bästa ölstället innan var ju lokstallarna, sitta och ta en öl och titta ut över spåren, tågen gå förbi, det blommar mjölkört och gräs och barnen springer runt och ramlar på räls, det är ju fantastiskt där, och sen kanske det inte ska se ut exakt så i Kungsparken, där det finns en historik och det är ju en annan typ (...) och jag hade tyckt det var synd om man i norra hamnen när man nu bygger det att bara slakta allt som finns där och stoppa in nya exotiska träd i den ytan hade känts lite trist, för det finns ju charmen i att behålla det så det finns en sådan där industriell känsla. Den känslan behövs också i en stad och Malmö är ju en industristad så det hade varit fint att behålla det på det sättet men sen så rätt sak på rätt plats...”

4. Diskussion

4.1. Kulturhistoria

Ruderatmarker i Sverige får sällan ett stort fokus i planeringsarbetet. Det finns dock en stor potential för dessa områden i den svenska stadsbilden, både ur ett ekologiskt och socialt perspektiv.

Vegetationen i ruderatmarker har som visats i studier på grund av sin stora artdiversitet möjlighet att gynna stadens ekosystem (Aguilera et al. 2018; Öckinger et al. 2009; Haaland 2017). Växtkompositionen på dessa platser kan ofta vara knuten till platsens ursprung och historia, genom fröbanken och spridningen av växter från närliggande grönstrukturer. De här platserna rymmer även viktiga delar av stadens historia i form av industriarv (Stilgenbauer 2005). Växtligheten i kombination med industrilämningar och andra kulturhistoriska artefakter kan därmed sätta dessa i en lokal kontext. Idag ser man inte ruderatmarker eller industrier som ett bevarandeideal, men på många ställen har industrin stor förankring i stadens kulturarv vilket gör dessa ytor bevarandevärda. Ett exempel på hur detta kan ske syns i Duisburg Nord, där hela projektet byggde på att värna om och återanvända det gamla industriarvet. Att då bevara dessa områden tillsammans med vegetationen kan då agera som ett pedagogiskt verktyg som belyser stadens utveckling.

4.2. Attityder och kunskap

En anledning till att en del av attityderna kring ruderatmarker kan vara negativa tycks bottna i viss kunskapsbrist kring vad ruderatmarker är. Man kan se att det finns många som förespråkar artdiversitet, både bland parkbesökare och förvaltare. Däremot tycks en del ha en felaktig uppfattning kring vad det artdiversitet och biologisk mångfald faktiskt innebär. Vild vegetation kan ses som artfattigt och ett hot mot artdiversiteten (Bauer 2005). Detta är något som skiljer sig från de studier om biodiversitet på olika ytor i staden som i stället visar att

dessa ytor är några av de med högst artdiversitet (Öckinger 2009; Haaland 2017; Aguilera 2019). Problemet med att det råder olika meningar kring vad biodiversitet betyder tycks även finnas inom förvaltningsorganisationer i Sverige, där detta leder till skilda målbilder för förvaltningen (Bengtsson 2010). Det har även visats att yrkesverksamma och utbildade värderar vild vegetation högre än gemene man (Li, X.P. et.al. 2019). Detta tycks stärka teorin att utbildning och information kan hjälpa till att skapa intresse för ruderatmarker.

4.3. Metoder för att ändra attityder

För att öka kunskapen om vild vegetation finns det olika vägar att gå. Man kan arbeta relativt enkelt med informationsskyltar. I exempelvis Evergreen Brick Works arbetar man mer aktivt, då hela platsen fungerar som utbildningscentrum vilket kan skapa ytterligare förståelse för den här typen av vegetation.

Ett annat verktyg som tas upp i samtalet med Torun är att se till att ha skötselarbetare på plats som är kunniga samt villiga att prata med och informera besökarna om platsens ändamål och vad skötselarbetet går ut på. Att ha delar av platsen som är mer välskötta och står i kontrast till det vildvuxna kan fungera som indikator som synliggör att det vildvuxna är medvetet och inte bara en bortglömd och ej omskött yta (Kühn 2006). Att ha skötselarbetare på plats i en ruderatmark, en mark som i sig inte har ett s.k. klassiskt parkuttryck, skulle också kunna hjälpa till med att få besökare att förstå att platsen sköts om.

En skötselmetod som nämnts för att förbättra artdiversiteten och hålla successionen låg är störning. I traditionella parkmiljöer är slitage något man arbetar aktivt mot, i ruderatparkerna kan slitaget snarare bli något positivt. Parkbesökarens slitage skulle kunna vara en del i parkens utveckling. Exempelvis kan smitvägar, mountainbikespår och andra företeelser som sliter på vegetationen och inte annars är välkomna i andra parkmiljöer få en plats här.

För att förverkliga ruderatmarken som park eller parkelement krävs visst engagemang och förändring i förvaltningsarbetet. Det man kan se är att den nyskapande synen på förvaltning som Bengtsson nämner i sin avhandling, kan behövas för att våga ändra arbetssätt och ta till sig nya platser och ändamål. Samtidigt kan den traditionella förvaltningssynen också vara viktig att ha med sig för att kunna realisera projekten och använda sig av de erfarenheter som finns i organisationen. Detta förstärker vikten av kommunikation inom förvaltningsarbetet, inte bara vid utvecklingen av ruderatmarker utan i förvaltningen som helhet. Att experimentlust och ambition att arbeta mer nyskapande finns i Sverige är tydligt men att det krävs mer arbete för att förvaltningen ska kunna utföras mer dynamiskt och hållbart.

4.4. Medborgarsamverkan

Något som blir tydligt i arbetet med omvandling av ruderatmark till ruderatpark är vikten av inkludering av medborgarsamverkan med de som faktiskt kommer använda platsen. Det syns i Südelände där intresseorganisationen hade en stor roll i både arbetet med platsens tillkomst och den fortsatta dagliga skötseln (Kowarik 2005). Det märks även i projektet med Evergreen Brick works, där medborgarsamverkan var en del i processen och som också till slut blev del av ändamålet för platsen (Foster 2005; Irvine & Elliott u.å.). Detta är något som kan hjälpa till att skapa förståelse, intresse och acceptans för denna typ av parkytor.

Det är dock viktigt att ha i åtanke att medborgarsamverkan kan ställa till med problem, vilket noterades i arbetet med Evergreen Brick Works då vissa grupper tog över processen (Foster 2005). Detta kan leda till att människor som använder platsen före omgestaltningen och som inte har en så stor röst i samhället designas bort. Även om de inte har en plats i staden, kommer de grupperna alltid finnas. Det är därför viktigt att ha dem i åtanke vid gestaltningen.

4.5. Vikten av ändamålsfokuserad planering av ruderatmark

Vid Südelände låg ett stort fokus i att använda naturvård som inspiration för att locka till sig nya besökare. Detta ideal fokuserar på att bevara vegetationen och skydda det biologiska värdet på platsen. Tillgängligheten leder till möjlighet för ökad förståelse hos besökaren där vikten av dessa miljöer tydliggörs (Kowarik 2005). Denna metod kan dock leda till att det blir statiska miljöer där besökaren ej kan interagera med naturen. Exempelvis kan en spång i en tät vegetation leda till att besökaren upplever att det endast är tillåtet att röra sig på spången, vilket i sin tur leder till att man observerar i stället för att interagera med platsen. Detta kan dock vara intentionen i de fall det rör sig om ömtålig natur.

Ett ytterligare fokus kan vara att arbeta med de historiska efterlämningar som finns på plats och då använda vegetationen som ett verktyg för att sätta strukturerna i en historisk kontext. Alternativt kan man arbeta med kontraster, där den spontana vildvuxna ruderatvegetationen ställs mot de strukturerade geometriska formerna i byggnaderna och artefakterna på platsen (Körner 2005; Kiel 2005; Kühn 2006).

Det kan vara svårt att skapa en plats som alla kommer tycka om. Detta tydliggörs i studien av Kiel (2005) som visade på att användargruppernas användning av platsen förändrades efter platsen omgestaltats. De som vistas på platsen från början kanske inte uppskattar när den fria ytan blir för designad och de som tycker om en mer strukturerad park kommer inte se ödemark som en

fristad. Risken finns att man vid en omgestaltning utan involvering av brukarna skapar en miljö som ingen tycker om. Platsens planerade ändamål blir därför viktigt att ta hänsyn till när man arbetar med omgestaltning av ruderatmark till ruderatpark.

4.6. Potentiella användningar av ruderatmarker

Ruderatmarker kan användas som inspiration för landskapsarkitekter när vi designar. Speciellt när det gäller växtval, Till exempel perennplanteringar i staden eftersom de växter som förekommer på ruderatmarker redan är ståndortsanpassade till staden. Ytterligare en möjlighet är att man skulle kunna tänka på vegetationen på ruderatmark som ett alternativ till ängsmarker. Detta är extra relevant i exempelvis Skåne där etableringen av äng är svår eftersom jorden är så pass näringsrik, vilket leder till att ängsmark tar tid att utveckla. Detta skulle kunna bli en metod som kan användas om man hittar ett effektivt sätt att tillföra ny vegetation för att höja det estetiska värdet på ruderatmarker utan att förstöra artdiversiteten som finns. Detta kräver eventuellt vidare forskning.

Successionen för ruderatmark är snabb och föränderlig och det finns höga ekologiska värden i det tidiga successionsstadiet. Det finns även idag en konflikt i vad markanvändningen i staden ska användas till. En potential med dessa karaktärsdrag är att se ruderatparken som en temporär pusselbit i stadsutvecklingen. Man skulle kunna arbeta med enkla skötselåtgärder såsom städning och möblering för att höja besöksvärdet och på så sätt öka förståelsen och uppskattningen av ruderatmark. Dessa parker skulle successivt kunna förflyttas till nya ödelagda ytor om marken behöver bebyggas. Situationen i de flesta tätorter i Sverige är att det byggs det väldigt mycket. Framtiden är dock osäker och den markanvändningskonflikt som finns kan förändras. När byggtakten avtar kan ruderatparker vara ett sätt att ta hand om tomter där det rivits eller blivit luckor i stadsväven.

4.6.1. Metodreflektion

De områden som presenterats i arbetet har i regel varit lyckade och det är därför de tagits upp som exempel i litteraturen. Eftersom ett krav för val av plats var att det dykt upp i litteratursökningen kan detta lett till att de varit mer påkostade och haft mer uppmärksamhet kring sig. Mindre lyckade områden skrivs kanske inte lika mycket om och detta kan vara en anledning till att de inte påträffats, vilket kan ha påverkat arbetets tolkning av ruderatmarker i praktiken.

Den intervjun som utfördes hade som ändamål att ge en kompletterande bild av hur arbetet med förvaltningen i en svensk kommun kan se ut i praktiken. För en mer utförlig intervjustudie samt för att bredda bilden av förvaltningen i Sverige hade en intervjustudie med förvaltningsarbete i flera andra kommuner behövts. För att få bättre kunskap om beställare och planeringsarbetarnas roll i det hade det även varit bra med ytterligare intervjuer.

Då forskning av specifikt ruderatmark är bristfällig har vidare begrepp i litteraturen såsom Urban Woodlands, vild vegetation, wasteland etc. använts för att undersöka ruderatmarkerna, vilket innebär att viss tolkning och likställning av begrepp har utförts.

5. Slutsats

Ruderatmarkens roll i staden kommer alltid vara relevant; byggnader rivs, områden förfaller och glöms bort. Att då se ruderatmarken, inte som skräpmark utan som mark med värde och möjligheter kan då vara av vikt i framtidens planering. De är även områden som kan uppskattas av andra grupper än de som ofta brukar de traditionella parkerna staden.

Att vara medveten om att olika användargrupper söker olika parkkaraktärer är viktigt i designprocessen. Man måste ibland göra avvägningar, vilka kan och kommer leda till att vissa grupper exkluderas. Om inte medvetna val kring vilka man designar för eller på annat sätt involverar användarna, finns det en risk att man skapar parker och områden som inte lämpar sig för någon. Detta är inte minst tydligt kring just arbetet med ruderatmarker som redan är en marktyp kopplat till polariserande åsikter.

Förvaltningsarbetets roll i processen är viktig. Det är tydligt att kommunikation, nytänkande och experimentlust kan krävas för att våga anamma nya parkkaraktärer så som ruderatmark. Det pågår en viss förändring i förvaltningssynen i Sverige som går mer åt det hållet. Idag är ruderatmarkerna inte något som man arbetar med i stor utsträckning i Sverige men det är kanske något som har potential till att vara en del i morgondagens stadsbild. Vi förespråkar inte att alla parker ska eller bör vara av ruderatmarkskaraktär, men vi ser ändå att dessa kan uppfylla funktioner och unika värden som inte annars får en plats i staden.

6. Källor

- Aguilera, G. Ekroos, J. Persson, A. Pettersson, L. Öckinger, E (2019) Intensive management reduces butterfly diversity over time in urban green spaces
Urban Ecosyst 22, 335–344
<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11252-018-0818-y>
- Bauer, N (2005) Attitudes towards Wilderness and Public Demands on Wilderness Areas. I:Kowarik, I. Körner, S (red.) Wild urban Woodlands. Berlin: Springer. 47-66
<https://link.springer.com/book/10.1007%2Fb138211>
- Bengtsson, P.N. (2010). Samspel i parkförvaltning : om skötselideal och förhållningssätt till biologisk mångfald i tre svenska parkförvaltningar. Department of Landscape Management, Design and Construction, Swedish University of Agricultural Sciences.
- Berggren Barring, Ann-Margreth & Grahn, Patrik (1995). Grönstrukturens betydelse för användningen: en jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m fl organisationer utnyttjar tre städers parkutbud . Lic. -avh Alnarp : Sveriges lantbruksuniv.
- Boverket (2016). Rätt tätt. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2016/ratt-tatt/> [2022-03-09]
- Boverket (2021) Parker, stadsgrönska och landskap
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/gronstruktur/> [2022-03-08]
- Cerema (2012) Berlin, a parkland city Faktablad nr. 03a - May 2012
http://paysages-territoires-transitions.cerema.fr/IMG/pdf/blue_green_infra_berlin.pdf
- City of Toronto (u.å) Evergreen Environmental Foundation
<https://www.toronto.ca/311/knowledgebase/kb/docs/articles/economic-development-and-culture/arts-and-culture-services/evergreen-environmental-foundation.html> [2022-03-09]
- Dagenhart, R. Leigh, N. G. & Skach, J. (2006) Brownfields And Urban Design: Learning From Atlantic Station Brownfields III 94, 185-194
<https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-ecology-and-the-environment/94/16927>
- De Sousa, C. A. (2003) Turning brownfields into green space in the City of Toronto - Landscape and Urban Planning 62, 181-

- 198<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204602001494>
- Don River Valley Park (u.å.) About the Park <https://donrivalleyvalleypark.ca/about-the-park/> [Hämtad 09-03-2022]
- EPA (u.å.) The Brownfields Site definition is found in Public Law 107-118 (H.R. 2869) https://19january2017snapshot.epa.gov/brownfields/brownfield-overview-and-definition_.html
- Ericsson, T. Slagstedt, J. Sjöman, & H. Wiström, B, 2015. Kap. 2 - Naturen som förebild: J. Slagstedt, red. Träd i urbana landskap. Lund: Studentlitteratur AB, pp. 503539. Art.nr 35577 ISBN 978-91-44-07338-5
Upplaga 1:4
- Foster, J. (2005). Restoration of the Don Valley Brick Works: Whose Restoration? Whose Space?.
Journal of Urban Design. 10. 331-351
https://www.researchgate.net/publication/248992265_Restoration_of_the_Don_Valley_Brick_Works_Whose_Restoration_Whose_Space
- Grime, J. P. (1977) Evidence for the Existence of Three Primary Strategies in Plants and Its Relevance to Ecological and Evolutionary Theory The American Naturalist: 111,982
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/283244>
- Gustafsson, M. (2002) Ruderatmarken – en försummad resurs Centrum för biologisk mångfald, vol. 2, s. 7.
- Hart, R. (1982). Wildland for children: Consideration of the value of natural environments in landscape planning. 14. LANDSCHAFT + STADT 14, (1), 34-39
https://www.researchgate.net/publication/238069732_WILDLANDS_FOR_CHILDREN_CONSIDERATION_OF_THE_VALUE_OF_NATURAL_ENVIRONMENTS_IN_LANDSCAPE_PLANNING
- Haaland,C (2017) Fjärilar och humlor i gröonstrukturer i Malmö (Rapport 2017:7)
Alnarp: SLU Fakultet
https://pub.epsilon.slu.se/14463/1/haaland_c_170718.pdf en för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
- Irvine, S & Elliott, (u.å.) Transformation: The story of creating Evergreen Brickworks <https://www.evergreen.ca/downloads/pdfs/Transformation-EBW.pdf>
- Jansson, M & Randrup, T. (2020) Urban Open Space Governance and Management New York Routledge LCCN 2019056007
- Jorgensen, A & Tylecote, M. (2007). Ambivalent landscapes - Wilderness in the urban interstices. Landscape Research. 32. 443-462.
https://www.researchgate.net/publication/248993823_Ambivalent_landscapes_-_Wilderness_in_the_urban_interstices
- Jensfelt, A (2019) SLU-professor kämpar vidare för gröna värden Arkitekten 21 Oktober 2019 <https://arkitekten.se/nyheter/patrik-grahn-kampar-vidare-for-grona-varden/> [2022-03-09]

- Stoetzer, B. (2018) Ruderal ecologies: Rethinking Nature, Migration, and the Urban Landscape in Berlin Cultural Anthropology 33 nr 2
<https://journal.culanth.org/index.php/ca/article/view/ca33.2.09/80>
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). The experience of nature A psychological perspective. Cambridge: Cambridge University Press
[https://www.hse.ru/data/2019/03/04/1196348207/%5BRachel_Kaplan,_Stephen_Kaplan%5D_The_Experience_of_\(b-ok.xyz\).pdf](https://www.hse.ru/data/2019/03/04/1196348207/%5BRachel_Kaplan,_Stephen_Kaplan%5D_The_Experience_of_(b-ok.xyz).pdf)
- Kiel, A (2005) Use and Protection of Post-Industrial Urban Landscapes in the Rhur. I:Kowarik, I. Körner, S (red.) Wild urban Woodlands. Berlin: Springer. 117-130 <https://link.springer.com/book/10.1007%2Fb138211>
- Kowarik, I (2005) Wild Urban Woodlands: Towards a Conceptual Framework. I:Kowarik, I. Körner, S (red.) Wild urban Woodlands. Berlin: Springer. 1-22 <https://link.springer.com/book/10.1007%2Fb138211>
- Kowark, I. Langer, A (2005) Natur-Park Südgelände: Linking Conservation and Recreation in an abandoned Rail Yard in Berlin I:Kowarik, I. Körner, S (red.) Wild urban Woodlands. Berlin: Springer. 287-299
<https://link.springer.com/book/10.1007%2Fb138211>
- Kvale, S. and Brinkmann, S. (2015) Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing. 3rd Edition, Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Kühn, Norbert (2006) Intentions for the Unintentional Article in JoLA - Journal on Landscape Architecture September 2006 1(2):46-53 <https://www.researchgate.net/publication/254316870>
- Körner, S (2005) Nature Conservation, Forestry, Landscape Architecture and Historic Preservation: Perspectives for a Conceptual Alliance. I:Kowarik, I. Körner, S (red.) Wild urban Woodlands. Berlin: Springer. 193-220 <https://link.springer.com/book/10.1007%2Fb138211>
- Landschaftspark Duisburg Nord (u.å.) Landscape architecture
<https://www.landschaftspark.de/en/background-knowledge/landscape-architecture/> [2022-03-09]
- Landschaftspark Duisburg Nord (u.å.) Biological station
<https://www.landschaftspark.de/en/leisure-activities/biological-station/> [2022-03-09]
- Landschaftspark Duisburg Nord (u.å.) Climbing Garden
<https://www.landschaftspark.de/en/leisure-activities/climbing-garden/> [2022-03-09]
- Landschaftspark Duisburg Nord (u.å.) Diving
<https://www.landschaftspark.de/en/leisure-activities/tauchgasometer/> [2022-03-09]
- Latz + Partner (u.å.) NODU Duisburg Nord Landscape Park, DE
<https://www.latzundpartner.de/en/projekte/postindustrielle-landschaften/landschaftspark-duisburg-nord-de/> [2022-02-23]

- Li, X. P., Fan, S. X., Kühn, N., Dong, L., & Hop, P. Y. (2019): Residents' ecological and aesthetical perceptions toward spontaneous vegetation in urban parks in China. *Urban Forestry & Urban Greening*, 44, 126397, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866719301487?casa_token=Ue9oPOuvxHMAAAAA:6cIFcbGKJLBM_v5SDJYuwDBUx_cTQ5lPEyr-2elzWOT_8sJJkyYONLO47IRifK21eawu5J_JGA
- Lost Rivers (u.å) Don Valley Brick Works Park
http://www.lostrivers.ca/content/Introduction.html#contact_us [09-03-2022]
- Malmö Stad (2003)
<https://malmo.se/download/18.18ed938317a0fec4a6268f6/1625213154210/Gr%C3%B6nplan%20f%C3%B6r%20Malm%C3%B6.pdf> Grönplan för Malmö Malmö stad [2022-03-09]
- Malmö stad (2010) Så förtätar vi malmö! <https://docplayer.se/82682-Sa-fortatar-vi-malmo-dialog-pm-2010-2.html> [2022-03-09]
- Malmö stad (2011) Naturvårdsplan för Malmö Stad
<https://docplayer.se/54284440-Naturvardsplan-for-malmo-stad.html> [2022-03-09]
- Malmö Stad (2018)
https://malmo.se/download/18.4f363e7d1766a784af162af/1610100094509/%C3%96VERSIKTSPLAN%20F%C3%96R%20MALM%C3%96_antagen_31maj2018.l%C3%A5g.webb.pdf ÖVERSIKTSPLAN FÖR MALMÖ [2022-03-09]
- Malmö Stad (2021) K-märkta hus och byggnadsvård <https://malmo.se/Bo-och-leva/Bygga-och-bo/Bygga-riva-eller-forandra/K-markta-hus-och-byggnadsvard.html> [2022-03-10]
- Naturskyddsföreningen (2021) Biologisk mångfald – en överlevnadsfråga
<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/biologisk-mangfald-en-overlevnadsfraga/>
[2022-03-03]
- Naturvårdsverket & Boverket (2006) Förorenade områden och fysisk planering (Rapport nr 5608) <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1621621/FULLTEXT01.pdf>
- Naturvårdsverket (u.å.a.) Förorenade områden
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/forenadede-omraden>
[2022-03-09]
- Naturvårdsverket (u.å.b) Förorenad mark vid byggnad
<https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/kemikalier/pcb/sanering-i-forenadede-mark-vid-byggnad/> [2022-03-09]
- Naturvårdsverket (u.å.c) Skyddad natur i Sverige
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/#E910013215> [2022-02-25]

- Naturskyddsföreningen (2021) Biologisk mångfald – en överlevnadsfråga
<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/biologisk-mangfald-en-overlevnadsfraga/>
 [2022-03-03]
- NE (u.å.) Naturvård
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/naturv%C3%A5rd> [2022-03-01]
- NE (u.å.) Trümmerfrau
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/trummerfrau>
 [2022-02-22]
- Nordström K. B. (1903) Bidrag till kännedomen om Sveriges ruderatflora.
 Sveriges Flora Lund: Berlingska
 Boktryckeriet 15/5 133-144 <https://journals.lub.lu.se/bn/article/view/9724/9148>
- Nyström, K. Karlsson, L. & Milberg, P. (2006). En fyrtioårig fröbank i en före detta åker.
https://www.researchgate.net/publication/237485947_En_fyrtioarig_frobank_i_en_fore_detta_aker/citation/download
- Riddell, C. (2013) What the Don Valley Brick Works Might Have Been The Torontoist <https://torontoist.com/2013/03/what-the-don-valley-brick-works-might-have-been/> [2022-03-09]
- Rink, D (2005) Surrogate Nature or Wilderness? Social Perceptions and Notions of Nature in an Urban Context. I: Kowarik, I. Körner, S (red.) Wild urban Woodlands.
 Berlin: Springer. 67-80 <https://link.springer.com/book/10.1007%2Fb138211>
- SAOB (u.å.) Rudera https://www.saob.se/artikel/?unik=R_2647-0232.Di73
 [2022-03-06]
- SCB (2015) Grönytor och grönområden i tätorter 2015
<https://www.scb.se/publikation/40314> [2022-03-26]
- Schadek, U. Strauss, B. Biedermann, R. et al. (2009) Plant species richness, vegetation structure and soil resources of urban brownfield sites linked to successional age. Urban Ecosyst 12, 115–126 <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11252-008-0072-9.pdf>
- SFS 1988:950 Kulturmiljölag Stockholm: Kulturdepartementet
- Stilgenbauer, J. (2005). Landschaftspark Duisburg Nord - Duisburg, Germany Places, 17(3). <https://escholarship.org/content/qt0s88h5sd/qt0s88h5sd.pdf?t=krncdy>
- Strategi & utveckling Skåne län https://vattenriket.kristianstad.se/wp-content/uploads/2018/02/Sannarna_skotselplan_130409.pdf
- Wettemark, C. 2013 Skötselplan för naturreservatet Sannarna Dnr 2012/561
 Kristianstads kommun Fastställd skötselplan Kommunledningskontor 2013-04-09

- Wissman, J., Norlin, K. och Lennartsson, T. (2015) Invasiva arter i infrastruktur.(CBM:s skriftserie 98) SLUUppsala:. Centrum för biologisk mångfald<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/cbm/dokument/publikationer-cbm/cbm-skriftserie/invasiva-arter-i-infrastruktur.pdf>
- Öckinger, E. Dannestam, Å. Smith, H.G (2009)The importance of fragmentation and habitat quality of urban grasslands for butterfly diversity Landscape and Urban Planning 93, 31-37
- https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204609001091?casa_token=LFOuS4dcwUUAAAAA:CXjmOVNvXGc7uzWhABWkwQ75KIpeL_GtDRChTkmkYEGWh4iiMKhHgir21zO-0xSxJ3Sumz_CY-Q